

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ – ШЛЯХ ДО ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ У СИСТЕМІ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті досліджено теоретичні основи формування і використання фінансових ресурсів і фінансових можливостей підприємств. На основі аналізу ефективності використання фінансового потенціалу підприємств і організацій системи Укркоопспілки за 2008-2013 рр. обґрунтовано можливість прискорити темпи адаптації системи до умов ринкової економіки шляхом оптимізації структури активів і сукупного капіталу (пасивів) підприємств і організацій споживчої кооперації та підвищення ефективності господарської діяльності.

Ключові слова: економічний потенціал, фінансовий потенціал, фінансові ресурси, фінансові можливості, власний капітал, залучений капітал, довгострокові кредити.

Bila O.

THE EFFICIENCY OF THE FINANCIAL CAPACITY – THE PATH TO ECONOMIC REFORMS IN THE SYSTEM OF CONSUMER COOPERATIVES IN UKRAINE

The article explores the theoretical basics for the formation and use of enterprises financial resources and financial capacity.

Due to the analysis of the financial capacity effectiveness of Ukrkoopspilka for 2008-2013 it is substantiated the possibility to accelerate the adaptation its enterprises and organizations to a market economy by optimizing the assets and capital structure of consumer cooperatives and business efficiency rise.

Keywords: economic potential, financial potential, financial resources, financial capacity, capital equity, debt capital, long-term credit.

Кризовий стан економіки, політична і фінансово-економічна нестабільність, зниження економічної активності в Україні актуалізували питання здатності підприємств усіх форм власності протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам і забезпечити ефективність функціонування.

Треба визнати, що споживчій кооперації України, зайнятій обслуговуванням переважно населення сільської місцевості, за умов росту безробіття, цін і тарифів, зниження купівельної спроможності населення, вкрай важко забезпечувати конкурентоспроможність та ефективність функціонування підприємств. Рішенням XXI (позачергового) з'їзду споживчої кооперації України (жовтень 2012 р.) прийнята

Програма подальшого реформування споживчої кооперації, мета якої – завершити адаптацію системи до умов ринкової економіки шляхом підвищення ефективності господарської діяльності. В умовах сьогодення, попри непросту політичну і соціально-економічну ситуацію в країні, споживча кооперація продовжує виконання Програми, поглиблює інтеграцію у міжнародні структури (Міжнародний Кооперативний Альянс, Євро-КООП, Ліга національних (республіканських) кооперативних організацій споживчої кооперації країн СНД), розпочала вступ до Європейської Бізнес Асоціації, отримала свідоцтво про реєстрацію торговельної марки "СООР", що дало юридичну можливість використовувати ТМ "СООР", добре знану у сфері виробництва і торгівлі країн ЄС.

На Генеральній асамблеї Євросектору МКА, у межах засідань і зустрічей делегацією споживчої кооперації України велися домовленості про можливість кредитувати деякі бізнес-проекти через європейські банки, оскільки там середній процент кредитування для бізнесу – від 3 до 6% [1, с. 7].

В процесі реформування основна увага зосереджується на провідних галузях діяльності: торгівлі та ресторанному господарстві. Приділяється увага опту, розвитку і оновленню мережі магазинів і підприємств ресторанного господарства, приведенню їх у відповідність до вимог сьогодення. На все це потрібен час і чималі ресурси. Але зазначимо, що пошуком підвищення ефективності господарської діяльності зайняті підприємства усіх форм власності, тобто і потенційні конкуренти. За таких умов, щоб зберегти конкурентоспроможність і належне місце на споживчому ринку, споживчій кооперації необхідно більше уваги зосередити також і на ефективності використання власного економічного потенціалу, можливостях його складових, зокрема на фінансовому потенціалі.

Концептуальні основи формування, оцінювання та використання економічного потенціалу широко висвітлені у наукових працях українських і зарубіжних вчених: О. Барановського, Г. Башнянина, І. Балабанова, І. Бланка, В. Геєця, М. Долішнього, В. Апопія, С. Бабенка, Т. Васильціва, Л. Дробозіної, В. Ковальова, Н. Краснокутської, Дж. Ван Хорна та ін. Економічний потенціал ними розглядається у всій сукупності економічних ресурсів і можливостей, що можуть бути використані для досягнення цілей економічного і соціального розвитку. Роль і місце фінансового потенціалу функціонально не виокремлюється або розглядається як ресурсна складова економічного потенціалу [2. с. 13].

Водночас треба визначити, що фінансові ресурси і фінансові можливості підприємств не були поза увагою науковців і практиків. В працях вітчизняних і зарубіжних економістів, серед яких: В. Ковальов, А. Поддєрьогін, М. Білик, В. Савлук, Г. Кірейцев, О. Біла, І. Зятковський, Г. Партин і А. Загородній, Р. Слав'юк, Г. Стасюк, О. Філімоненков, А. Шеремет і Р. Сайфулін та ін. фінансові ресурси і фінансові можливості широко досліджувалися в аспекті забезпечення фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності боргових зобов'язань суб'єктів господарювання. Оскільки більшість проблемних питань, пов'язані з управлінням фінансовими ресурсами, то дискусії велися щодо визначення суті фінансових ресурсів, їх формування, розміщення та ефективності використання.

Фінансові ресурси – це "... сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання, характеризують фінансовий стан економіки і водночас є джерелом її розвитку. Фінансові ресурси поділяються на централізовані (створюються на рівні держави) і децентралізовані (створюються на рівні підприємств, організацій, об'єднань" [3, с. 394].

Суть фінансових ресурсів підприємств конкретизується у підручниках і навчальних посібниках переважно як кошти, акумульовані у фондах грошових ресурсів

(статутний капітал, пайовий капітал, додатковий капітал, резервний капітал, інший додатковий капітал) та частина коштів, яка використовується у нефондовій формі (нерозподілений прибуток, амортизаційні відрахування, цільове фінансування тощо) [4, с. 10; 5, с. 14; 6, с. 72; 7, с. 15-16; та ін.].

Фінансові ресурси підприємств є економічною основою господарської діяльності. Вони уособлюють власний капітал, авансований у матеріальні і нематеріальні активи підприємства. Сформоване за рахунок власного капіталу майно (активи) є матеріальним забезпеченням (гарантом) ліквідності боргових зобов'язань. Чим більша частка власного капіталу в сукупних грошових ресурсах, задіяних у господарській діяльності, тим більша фінансова незалежність (автономія) підприємства, вища його фінансова стійкість. В контексті цього науковці у своїх працях багато уваги приділяли питанням формування і використання фінансових ресурсів задля забезпечення фінансової стійкості підприємств: визначенню потреби у власному капіталі, структурі сукупного капіталу, структурі розміщення капіталу в активах підприємства, аналізу і оцінці ефективності використання фінансових ресурсів [4,5,6,7,8,19 та ін.]. “Неефективне використання фінансових ресурсів призводить до низької платоспроможності підприємства і, як наслідок, до можливих перебоїв у постачанні, виробництві та реалізації продукції; до невиконання плану прибутку, зниження рентабельності підприємства, до загрози економічних санкцій” [4, с. 331]. Оскільки в умовах ринкової економіки фінансова стабільність є важливою передумовою успішного ведення господарської діяльності, то науковцями загострювалася увага на заходах запобігання погіршенню фінансового стану, пошуку шляхів і можливостей зміцнення фінансового стану підприємств [4-9].

Водночас треба визнати, що в ринкових умовах для збереження конкурентоспроможності підприємств необхідно не тільки дбати про фінансовий стан на поточний період (рік), а шукати шляхи і можливості економічного зростання на перспективу. Тому справедливо підкреслили науковці у монографії “Фінансовий потенціал регіону: механізм формування і використання” [10], що в сучасних умовах вже не може розглядатися фінансовий потенціал лише з погляду ресурсного підходу як сукупність фінансових ресурсів, які формуються і використовуються суб'єктами для забезпечення виробничо-економічної діяльності, виконання соціальних функцій, а зумовлює необхідність його дослідження з позицій визнання здатності забезпечити зростання і розвиток у коротко- та довгостроковій перспективі за рахунок максимальної акумуляції та ефективного використання доступних фінансових ресурсів [10, с. 6]. Така позиція має пряме відношення й до підприємств і організацій системи споживчої кооперації України.

Метою статті є дослідження повноти використання фінансового потенціалу підприємств і організацій системи споживчої кооперації з позицій забезпечення соціально-економічного розвитку на коротко- і довгострокову перспективу.

Дослідження ефективності використання фінансового потенціалу підприємств і організацій системи Укркоопспілки [11] показали, що можливості потенціалу, перш за все, залежать від повноти акумуляції необхідної величин фінансових ресурсів та їх розміщення в активах підприємства. Оскільки фінансові ресурси уособлюють власний капітал, то від його величини і частки у сукупному капіталі, задіяному у господарській діяльності підприємств і організацій, раціональності розміщення в активах, залежить платоспроможність, кредитоспроможність, ліквідність боргових зобов'язань, можливість ресурсного збалансування видатків, передбачених планом (бізнес-планом) соціально-економічного розвитку на поточний рік і перспективу.

Треба зазначити, що підприємства і організації споживчої кооперації мають стійку високу забезпеченість власним капіталом – понад 80 відсотків у сукупному капіталі при мінімальній потребі – більше 50 відсотків (табл. 1).

Висока забезпеченість власним капіталом при раціональному його розміщенні в активах підприємств і організацій дає можливість забезпечити ресурсне збалансування витрат, пов'язаних з кругооборотом виробничих фондів, на засадах платоспроможності, кредитоспроможності та ліквідності боргових зобов'язань. При потребі у додаткових інвестиціях, майно, сформоване за рахунок власного капіталу, є реальною заставою для отримання кредиту. Проте цифрові дані (табл. 2) свідчать про недооцінку ролі планової організації кругообороту виробничих фондів на ресурсно збалансованій основі та забезпеченні передумов фінансової стійкості і рентабельності. Тому має місце нераціональне розміщення власного капіталу в активах, та неефективне використання наявної матеріально-технічної бази.

Таблиця 1

Структура сукупного капіталу та активів підприємств і організацій системи Укркоопспілки за 2008-2013 рр.

(станом на 31.12), %

Показники	Роки					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<u>Сукупний капітал</u>						
Власний капітал	81,5	82,1	81,0	81,1	81,8	84,7
Банківські кредити та позикові кошти	4,8	4,3	5,2	5,3	4,4	3,1
Кредиторська заборгованість та поточні зобов'язання	13,7	13,6	13,8	13,6	13,8	12,2
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<u>Активи</u>						
Необоротні активи	73,6	74,5	74,4	72,5	72,9	73,4
Оборотні активи*	26,4	25,5	25,6	27,5	27,1	26,6
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*З врахуванням інших активів, що не увійшли в необоротні та оборотні активи.

Таблиця 2

Ефективність розміщення власного капіталу підприємств і організацій системи Укркоопспілки за 2008-2013 рр.

(станом на 31.12)

Показники	Роки					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Власний капітал, млн. грн.	2971,4	3088,4	2766,5	2957,9	3013,2	3088,2
1.1. В необоротних активах	2718,5	2810,0	2494,9	2626,8	2661,3	2705,3
1.2. В обороті	252,9	278,4	271,6	331,1	351,9	382,9
2. Частка власного капіталу в обороті, %	8,5	9,0	9,8	11,2	11,7	12,4
3. Співвідношення оборотних активів до поточних зобов'язань, %	136,0	140,0	145,0	149,0	155,0	164,0

Як видно, власний капітал зосереджений в основному у необоротних активах, де понад 85% складають основні фонди і нематеріальні активи, ефективність вико-

ристання яких суттєво залежить від забезпеченості оборотними активами. Але частка власних коштів в обороті за досліджуваний період складає 8,5-12,4% загальної величини власного капіталу і є далекою від оптимальної 40-60%. За таких умов можливості залучати кошти із зовнішніх джерел є обмеженими. Недостатність власних оборотних коштів є однією з причин неефективного використання основних фондів підприємств і організацій споживчої кооперації та низьких фінансових результатів господарської діяльності (табл. 3).

Таблиця 3

Фінансові результати господарської діяльності підприємств і організацій системи Укркоопспілки за 2008-2013 рр.

Показники	Роки					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Загальний чистий прибуток, млн. грн.	145,9	102,0	85,0	105,6	125,0	164,4
Кількість підприємств, одиниць	5323	5088	4486	4378	4376	4405
Власний капітал, млн. грн.	2971,4	3088,4	2766,5	2957,9	3013,2	3088,2
Рентабельність власного капіталу, %	4,91	3,30	3,07	3,57	4,15	5,32
Прибуток в середньому на 1 підприємство, тис. грн.	27,4	20,0	18,9	24,1	28,6	37,3

Отриманий прибуток в розрахунку на 1 підприємство не відповідає потребам простого, тим більше розширеного відтворення. Його замало для поповнення власних обігових коштів, щорічно знецінюваних інфляцією, та на інші немаловажливі потреби. За Господарським кодексом України підприємство – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та отримання прибутку [18, ст. 42]. Так чому на кооперативних підприємствах бракує ініціативності при наявності ринку праці? Адже низька рентабельність має місце не один рік.

Треба відзначити, що з прийняттям Програми подальшого реформування споживчої кооперації підвищена увага приділяється оновленню і приведенню торговельної мережі до конкурентоспроможного стану, в тому числі створення якісно нових об'єктів типу "маркет", а також залучення до господарської діяльності раніш закритих об'єктів. Уже успішно працюють понад 261 маркет різних форматів, оснащених програмним забезпеченням облікових і бізнесових операцій [13]. Приділяється увага удосконаленню проекту "СООР Україна" щодо організації централізованого постачання товарів [14].

Маркети – це конкурентоспроможні підприємства з широким асортиментом товарів, запаси яких складають 40-50% в активах, а обсяги товарообороту забезпечують річний прибуток в 100-150 тис. грн. і більше. Тільки таких підприємств ще мало й понад 30% з них знаходяться в оренді (75 із 261[13]).

Треба визнати, що процес адаптації системи споживчої кооперації до умов ринкової економіки є дещо запізним, тому більш витратним. Споживча кооперація вже недораховується значної частини матеріальних і людських ресурсів, скоротилася чисельність пайовиків, задля яких, в першу чергу, й треба проводити економічні реформи. Прискорення темпів реформування економіки з метою підвищення ефективності господарської діяльності, яке тісно пов'язане з оптимізацією структури ак-

тивів, потребує чималих затрат. Але ще не всі внутрігосподарські та внутрісистемні резерви і можливості економічного потенціалу вичерпані. Тільки потрібний комплексний підхід до використання усіх його складових, у тому числі фінансового потенціалу. Реформування потребує чіткої стратегії, розробленої за участю провідних фахівців спілок споживчих товариств і керівників підприємств (організацій), відповідальних за повноту виконання стратегічних завдань.

Виконання стратегічних завдань повинно здійснюватися на основі економічного обґрунтованого і ресурсно збалансованого плану економічного і соціального розвитку (бізнес-плану) підприємства (організації) [17, с. 316-332]. Це зумовлює мобілізацію усіх реально наявних ресурсів і можливостей на виконання стратегічних завдань, а повнота і своєчасність виконання плану буде залежати від дієвого контролю виконання плану як з боку самого підприємства (організації), так відповідної спілки споживчих товариств, і, безумовно, – від фінансово-економічного та політичного стану в країні.

Для оновлення і приведення матеріально-технічної бази до конкурентоспроможного стану потрібні додаткові інвестиції як в необоротні, так в оборотні активи.

Для капітальних затрат короткострокового характеру (2-3 місяці) доцільно скористатися фінансовими можливостями щодо залучення капіталу із зовнішніх джерел на позиковій основі на строк до 2-3-х років, з поквартальним погашенням кредиту з другого кварталу після вводу об'єкта в експлуатацію. Окупність таких кредитів залежить від величини кредиту, відсоткової ставки за кредит, прогнозованого чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), рівня валового прибутку і постійних операційних витрат та легко піддається розрахунку.

Капітальні затрати тривалого характеру (більше року) доцільно проводити за власні кошти, що формуються за рахунок амортизаційних відрахувань і чистого прибутку в частці, скерованій на капіталовкладення. При можливості варто залучати кошти меценатів.

Щодо збільшення величини власного оборотного капіталу, необхідного для збільшення оборотних активів і забезпечення повноцінного використання виробничих (потенційних) потужностей оновлених підприємств за умови збереження фінансової стійкості, то, на нашу думку, можна скористатися такими шляхами:

- щорічним скеруванням частини чистого прибутку на поповнення статутного капіталу;

- капіталізацією дивідендів на пайові внески зі скеруванням їх у пайовий капітал;
- перегляду величини основного пайового внеску на загальних зборах пайовиків;
- стимулювання додаткових пайових внесків на поповнення оборотних коштів;
- реалізацією майна, що не використовується або використання якого є витратним і недоцільним, та кошти від продажу скерувати на поповнення статутного капіталу для збільшення власних оборотних коштів.

Наявні фінансові ресурси і фінансові можливості повинні бути задіяні у плані економічного і соціального розвитку підприємства для ресурсного збалансування прогнозованих затрат та знайти відображення у фінансовому плані підприємства. Це забезпечить контроль виконання заходів реформування економіки підприємства (споживспілки) з боку фінансових менеджерів.

Об'єктивна оцінка ефективності використання економічного потенціалу, оптимізація структури активів підприємства шляхом оновлення і технічного переоснащення матеріально-технічної бази підприємств за вимогами часу, доведення її до рівня конкурентоспроможності з урахуванням зазначених шляхів дасть змогу споживчій кооперації повсюдно активізувати процес реформування економіки. Успіхи реформування дозволять поступово на правовій основі залучати у господарську

діяльність об'єкти, передані в оренду, та не мати закритих підприємств. Постійний пошук конкурентних переваг в процесі реформування дасть можливість поступово розширити власний сегмент на ринку товарів і послуг. Водночас реалізація програмних завдань потребує вдосконалення методологічних засад і практичного інструментарію щодо розробки стратегії та поточного плану економічного і соціального розвитку підприємств і організацій, їх взаємоув'язування з фінансовим планом. Їх вміле поєднання, підсилене належно економічним обґрунтуванням, прискорить процес адаптації підприємств і організацій споживчої кооперації до ринкових умов шляхом підвищення ефективності господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гороховський І. У плані існування спільних проблем ми відчули себе європейцями // Вісті Центральної спілки споживчих товариств України, Вісті. – 2014. – № 16 (1141), (17.04). – С. 7.
2. Краснокутська Н. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
3. Загородній А., Вознюк, Г., Смовженко Т. Фінансовий словник. – [2-е видання, виправлене і доповнене]. – Львів: “Центр Європи”, 1997. – 576 с.
4. Фінанси підприємств: підручник / [А. Поддєрьогін, М. Білик, Л. Буряк та ін.; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. Поддєрьогін]. – [6-е вид., перероб. та доп.]. – К.: КНЕУ, 2006. – 552 с.
5. Біла О. Фінанси підприємств: навчальний посібник [3-є вид.]. – Львів: “Магнолія-2006”, 2014. – 383 с.
6. Біла О., Косаріна В., Мельник С., Мосціховська О. Фінанси підприємств і організацій споживчої кооперації: підручник [за ред. О.Г. Білої]. – К.: НМЦ “Укоопосвіта”, 1999. – 520 с.
7. Фінанси підприємств: навчальний посібник: курс лекцій / [за ред. д.е.н., проф. Г. Кірейцева]. – К.: ЦУЛ, 2002. – 268 с.
8. Терещенко О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.
9. Біла О. Фінансове планування і прогнозування: навчальний посібник [2-е вид.]. – Львів: Компакт-ЛВ, 2007. – 316 с.
10. Фінансовий потенціал регіону: механізми формування та використання: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; за наук. ред. д.е.н., проф. М. Козоріз. – Львів, 2012. – 307 с. (Сер. “Проблеми регіонального розвитку”).
11. Біла О. Оцінка та ефективність використання фінансового потенціалу організацій і підприємств в умовах реформування споживчої кооперації України // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів: Вид-во ЛКА, 2013. – Вип. 43. – С. 44-49.
12. Біла О. Фінансові ресурси і фінансові можливості інвестиційно-інноваційного розвитку споживчої кооперації України // Фінансово-економічний розвиток України в умовах глобально-інтеграційних процесів: Збірник матеріалів III всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (29 лютого 2014 р.). – Львів: ЛКА, 2014.
13. Пасенко В. Нам не доводиться обирати час, у якому жити і працювати // Вісті Центральної спілки споживчих товариств України, Вісті. – 2014. – № 20 (1145), (15.05). – С. 4.
14. Шевчук І. Кооперативний рух є однією зі складових наших ментальних рис // Вісті Центральної спілки споживчих товариств України, Вісті. – 2014. – № 12 (1137), (20.03). – С. 2.
15. Ситник Г. Фінансовий потенціал як об'єкт фінансового планування: сутність та характеристика елементів // Сталій розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2012. – № 4 (14). – С. 319-323.
16. Уолш, Крайн. Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства: [пер. з англ.] – К.: Всеувиго; Наукова думка, 2001. – 367 с.
17. Мізюк Б. Основи стратегічного управління: підручник. – Львів: Магнолія 2006, 2009. – 544 с.
18. Господарський кодекс України: від 16.01.2003 р. № 436-IV: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
19. Білоусова О. Фінансове планування підприємств в управлінні процесами збалансування фінансів реального сектора // Маркетинг і менеджмент. – 2011. – № 3, Т. 1. – С. 45-54.
20. Власюк Н. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. – Львів: Магнолія-2006, 2010. – 328 с.